

# Polska architektura krajobrazu w roku 2009

Przemysław Wolski

Polish Landscape  
Architecture in  
the Year 2009

## Wstęp

### Introduction

Krajobraz Polski w wielu miejscach jest niszczone. Świadectwem zaniedbań są chaotyczne i grabieżcze formy zagospodarowania wielu terenów. Niszczą one piękno, tożsamość, a także potencjał ekonomiczny krajobrazu. Autorzy tych negatywnych praktyk często formalnie nie naruszają prawa, co jest dowodem jego nieskuteczności.

Tylko około 8% powierzchni kraju jest objęte różnymi formami ochrony krajobrazu. Na pozostałych 92% powierzchni Polski panuje niczym nieograniczona swoboda, co można dostrzec niemal na każdym kroku.

Do zjawisk negatywnych należą m.in.:

- zanikanie zróżnicowania regionalnego krajobrazu kulturowego;
- bezkrytyczne naśladowanie obcych wzorów (globalizacja krajobrazu);
- niszczenie historycznych założeń urbanistycznych, ruralistycznych i ogrodowych;
- niedostosowanie rozwiązań architektonicznych do charakteru i skali miejsca;
- eliminowanie naturalnych i tradycyjnie stosowanych materiałów budowlanych;
- nadmierne wprowadzanie obcych gatunków roślin na tereny, na których wcześniej rośliny te nigdy nie występowały.

Te niekorzystne zmiany występują nie tylko na obszarze Polski. W 1994 roku Europejski Kongres Samorządów Lokalnych i Regionalnych, działający przy Radzie Europy, uznał, że różnorodność form krajobrazu jest elementem wspólnego europejskiego dziedzictwa. Powstała inicjatywa stworzenia prawnych podstaw ochrony krajobrazu w skali międzynarodowej. Tak doszło do sformułowania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, która została przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona przez Polskę 24 czerwca 2004 r.

Przyjęcie przez Polskę Europejskiej Konwencji Krajobrazowej zobowiązuje nas do wprowadzenia szeregu zmian w sferze prawa, administracji, badań naukowych i edukacji.

Konwencja zwraca m.in. uwagę, że działania na rzecz ochrony krajobrazu nie mogą ograniczać się jedynie do czynności ochronnych o charakterze restrykcyjnym. Podstawowe znaczenie ma ochrona aktywna, poprzez kształtowanie i zarządzanie zasobami krajobrazowymi na obszarze całego kraju, a nie tylko na wybranych terenach.

Co głosi m.in. Europejska Konwencja Krajobrazowa? Przytoczone zostaną tylko niektóre ważniejsze jej fragmenty:

- 1) krajobraz stanowi zasób sprzyjający działalności gospodarczej. Jego ochrona, a także gospodarka i planowanie mogą przyczynić się do tworzenia zatrudnienia;

- 2) krajobraz przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych;
- 3) krajobraz jest ważną częścią jakości życia;
- 4) krajobraz jest kluczowym elementem dobrobytu całości społeczeństwa i jednostek. Jego ochrona, a także gospodarka i planowanie niesie w sobie prawa i obowiązki dla każdego człowieka.

Kraje, które przystąpiły do Europejskiej Konwencji Krajobrazowej zobowiązują się do:

- prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi;
- ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu;
- ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu;
- zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego i własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz<sup>1</sup>.

Pomimo, że Konwencja obowiązuje nas już od 5 lat Polska nie przeniosła jej celów i zasad do polskiego prawa. Obowiązujące w Polsce przepisy prawne w bardzo ograniczonym stopniu umożliwiają

realizowanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. W ustawodawstwie polskim nie ma nawet jednoznacznej definicji krajobrazu.

W reakcji na niepokojące zjawiska powodujące niszczenie polskiego krajobrazu Polska Rada Architektury wraz ze Stowarzyszeniem Architektów Polskich oraz Towarzystwem Urbanistów Polskich opracowała w bieżącym roku (2009) projekt dokumentu zatytułowanego *Polska polityka architektoniczna. Polityka jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury*<sup>2</sup>. Dokument ten powołuje się m.in. na Europejską Konwencję Krajobrazową. Jest w nim rozdział poświęcony ochronie i kształtowaniu krajobrazu. Jest w nim mowa o integrującej roli krajobrazu we wszelkich działaniach przestrzennych. Są również zapisy dotyczące ochrony obiektów architektury krajobrazu, a także statusu zawodu architekta krajobrazu.

Środowisko polskich architektów, urbanistów i architektów krajobrazu oczekuje zdecydowanej reakcji rządu na wszelkie działania, które niszczą krajobraz i tym samym na realizację zasad zapisanych w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Wiele jednak zależy od wymienionych wyżej środowisk zawodowych, a szczególnie od środowiska architektów krajobrazu.

Poniżej przedstawione zostaną te zadania, które wymieniono w opublikowanym projekcie Polskiej Polityki Architektonicznej i które bezpośrednio dotyczą ochrony kra-

jobrazu i udziału w tym działaniu architektów krajobrazu.

## Zintegrowane planowanie i projektowanie krajobrazu

### Integrated design and landscape planning

Jedynym z głównych celów gospodarowania przestrzenią powinno być zintegrowane kształtowanie krajobrazu. Krajobraz powinien pełnić rolę spoiwa w procesie zrównoważonego rozwoju, powinien być „linią diagonalną” przecinającą zarówno wszystkie sektory związane z gospodarką przestrzenną jak i poszczególne skale działań przestrzennych, od skali kraju, regionu, po skalę miejsca.

Kształtowanie krajobrazu powinno pozostawać w bezpośrednim, ścisłym związku z systemami mieszkalnictwa, transportu, infrastruktury technicznej, produkcji rolniczej i przemysłowej, handlu, edukacji, kultury, ochrony zdrowia. Brakuje w Polsce takiego sposobu podejścia do kształtowania krajobrazu.

Inwestycje budowlane realizowane w Warszawie, na terenie Wilanowa Zachodniego, są najlepszym przykładem na to, jakie mogą być konsekwencje złego projektowania nieuwzględniającego uwarunkowań krajobrazowych. Zabudowa



Ryc. 1. Osiedle mieszkaniowe w Nowej Iwicznej (fot. P. Wolski)

Fig. 1. Dwelling district in Nowa Iwiczna (photo P. Wolski)

woli, wiedzy, wrażliwości, etc. autorów planu.

Potrzebne jest wprowadzenie do terminologii gospodarki przestrzennej pojęcia *planowania krajobrazu*. Umocowany w prawie termin *ochrona krajobrazu*, który ma zabarwienie pasywne, nie wystarcza dla urzeczywistnienia idei zintegrowanego planowania i projektowania krajobrazu.

## Ochrona obiektów architektury krajobrazu

Protection of objects of landscape architecture

System prawny niedostatecznie chroni obiekty architektury krajobrazu. Przypadkowe działania, prowadzone bez poszanowania dla ich harmonii kompozycyjnej i funkcjonowania, powodują nieodwracalne szkody.

Wszystkie elementy zagospodarowania składające się na obiekt architektury krajobrazu, takie jak szata roślinna, drogi, oświetlenie, urządzenia wodne, tworzą nierozdzielalną całość kompozycyjną, która powinna

na terenie Wilanowa Zachodniego wpływa na systematyczne obniżanie się poziomu zwierciadła wód podziemnych na tym obszarze oraz na pozostałych terenach tarasu akumulacyjnego, położonych na wschód od Wilanowa Zachodniego, w tym na terenie Parku Wilanowskiego. W wyniku tych przekształceń w parku, który jest chlubą Warszawy, usychają drzewa. Silnie ograniczone zasilanie wód podziemnych na obszarze Wilanowa Zachodniego, które wystąpiło w wyniku redukcji procesu infiltracji, wpłynęło na obniżenie się poziomu wód podziemnych na terenie parku.

Kształtowanie krajobrazu nie jest w Polsce, na ogół, przedmiotem działań inwestycyjnych.

Nie jest w Polsce używane pojęcie *planowania krajobrazu*. Wy-

nika to z obowiązujących regulacji prawnych.

Jedynym stosowanym pojęciem, odnoszącym się do krajobrazu, jest *ochrona krajobrazu*. Przy czym realna ochrona krajobrazu dotyczy jedynie wybranych obszarów kraju. Są to przede wszystkim obszary parków narodowych i parków krajobrazowych.

W ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym istnieje deklaracyjny zapis o obowiązku ochrony krajobrazu. Brak jednak konkretnie ustalonych wymagań w tym względzie. „Planowanie krajobrazu” jest siłą rzeczy wpisane w działania związane z planowaniem przestrzennym. Udział „planowania krajobrazu” w planach zagospodarowania przestrzennego zależy jedynie od dobrej



Ryc. 2. Warszawa, historyczny trakt Czerski (fot. K. Rędzińska)

Fig. 2. Warsaw, historical „Trakt Czerski” (photo K. Rędzińska)

Ryc. 3. Zintegrowane projektowanie krajobrazu

Fig. 3. Integrated landscape design

być chroniona przed przypadkowymi działaniami.

Konieczne jest ustalenie definicji obiektu architektury krajobrazu i nadanie mu odpowiedniej rangi prawnej. Parki, ogrody dydaktyczne, cmentarze, itp. powinny być chronione na mocy prawa przed przypadkowymi działaniami naruszającymi ich kompozycję i funkcjonowanie.

Punktem wyjścia do odpowiednich ustaleń prawnych mających na celu ochronę obiektów architektury krajobrazu, mógłby być niżej przedstawiony projekt definicji obiektu architektury krajobrazu: *Obiektem architektury krajobrazu jest teren, któremu nadano wartości przyrodnicze i kulturowe, wykorzystując szatę roślinną i inne twory natury oraz dzieła ręki ludzkiej*<sup>3</sup>.

## Nauka i edukacja

### Science and education

Ranga dziedziny zależy m.in. od tego czy ma ona swoje miejsce w nauce lub sztuce. Architektura krajobrazu nie jest w Polsce dyscypliną naukową ani artystyczną. Jest jednak niezaprzeczalnie dyscypliną naukową, nie mniej ważną aniżeli rytmika i taniec, które są wymienione na liście dyscyplin naukowych i artystycznych<sup>4</sup>. Gdyby jednak architektura krajobrazu miała uzyskać status dyscypliny naukowej to, do jakiej dziedziny nauki miałyby być przypisana? Do nauk technicznych – raczej nie. Do nauk rolniczych –

także nie. Problemem jest znalezienie właściwego miejsca nie tylko dla architektury krajobrazu. Dziwi np. podporządkowanie dyscypliny *kształtowania środowiska* naukom rolniczym. Z kolei, *gospodarka przestrzenna*, która jest jednym z podstawowych działów gospodarki narodowej, a także kierunkiem nauczania, także, podobnie jak architektura krajobrazu, nie znalazła się na liście dziedzin i dyscyplin nauki i sztuki.

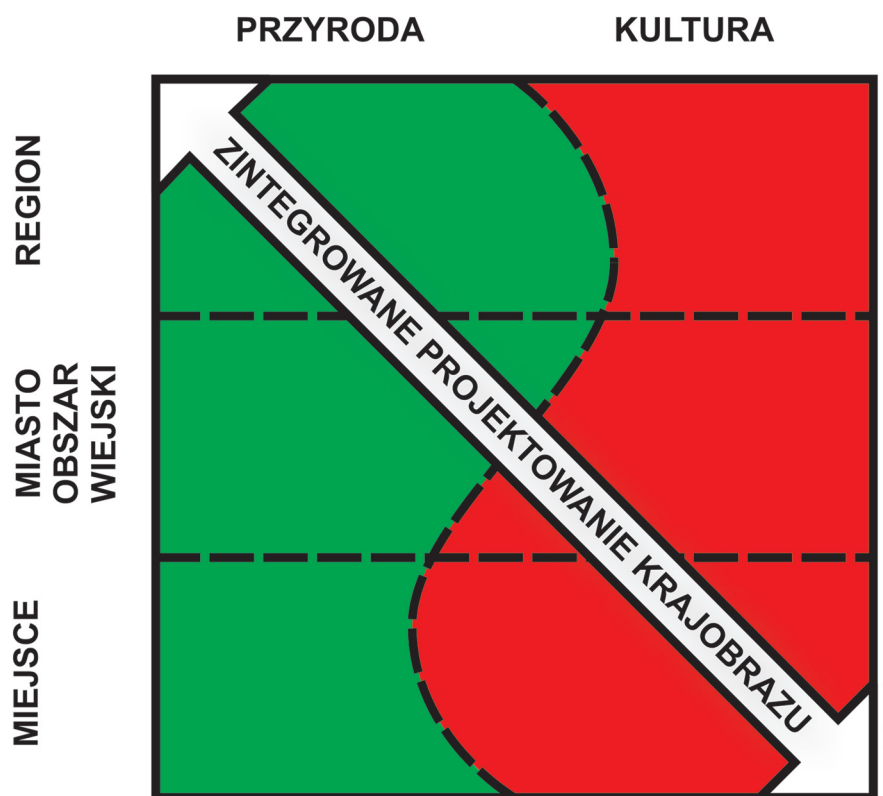
Uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że takie dyscypliny naukowe jak *architektura i urbanistyka, geodezja i kartografia*, a także *architektura krajobrazu* (gdyby została uznana za dyscyplinę) są naukami pomocniczymi gospodarki przestrzennej, która, jak wspomniano, nie jest w Polsce uznana za naukę, ani nawet dyscypliną naukową.

Należy apelować do ustawodawcy o zrewidowanie obowiązującej w Polsce struktury dziedzin i dyscyplin nauki i sztuki. Na liście dziedzin nauki powinny być umieszczone *Nauki o gospodarce przestrzennej*, a w grupie tej powinny się znaleźć, jako dyscypliny:

- geodezja i kartografia;
- urbanistyka;
- ruralistyka;
- architektura;
- architektura krajobrazu.

Należy także krytycznie ocenić stan edukacji w dziedzinie architektury krajobrazu.

Z pewnością zaskoczeniem będzie dla wielu informacja, że w Polsce istnieje 212 szkół kształcących techników architektury krajobrazu<sup>5</sup>. Absolwenci tych szkół otrzymują tytuł zawodowy *techni-*



Ryc. 4. Lokalizacje polskich szkół kształcących techników architektury krajobrazu:

• technika; ○ szkoły policealne (źródło: KOWEZ i U 2009. Wyszukiwarka Szkół Zawodowych, pobrano: 23.06.2009, [http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj\\_sz](http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj_sz))

Fig. 4. Location of the technical colleges and vocational colleges educating landscape architect technicians in Poland: • technical colleges; ○ vocational colleges (source: KOWEZ i U 2009. Wyszukiwarka Szkół Zawodowych, Copie: 23.06.2009, [http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj\\_sz](http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj_sz))



ka architektury krajobrazu i w ten sposób uzyskują status architektów krajobrazu. Większość szkół, które kształcą techników architektury krajobrazu to dawne szkoły rolnicze.

Wzrosła także liczba wydziałów szkół wyższych, w których kształcą się architekci krajobrazu. Obecnie jest ich 17, w tym 9 wydziałów uczelni publicznych i 8 wydziałów uczelni prywatnych. Od roku 2000 do 2006 liczba studentów na kierunku architektury krajobrazu we wszystkich uczelniach w Polsce wzrosła o 468 %<sup>6</sup>. Tu także w wielu przypadkach architekci krajobrazu kształceni są na niskim poziomie. Dobrze funkcjonujące środowisko zawodowe powinno być tymi liczbami zaniepokojone.

Powinna pojawić się reakcja, bo jej brak obróci się przeciwko nam.

## Unormowanie warunków uprawiania zawodu architekta krajobrazu

Normalizing the terms of practice in the landscape architect profession

Architekci krajobrazu, kształceni na wysokim poziomie, powinni być włączani do udziału w urzeczywistnieniu rozwoju zrów-

noważonego, a tym samym ochrony i kształtowania krajobrazu.

Zawód architekta krajobrazu wymaga nadania mu właściwej rangi poprzez ustanowienie uprawnień zawodowych. Zawód architekta krajobrazu jest odrębnym zawodem wymienionym w obowiązującej w Polsce klasyfikacji zawodów, w jednej grupie zawodowej, razem z architektem, urbanistą i architektem wnętrz. Pomimo to polscy architekci krajobrazu nie mają prawa do samodzielnego zaprojektowania parku. Przepisy wymagają by projekt parku był wykonany przez osobę mającą uprawnienia budowlane. Jest to uzasadnione, bo opracowanie projektu parku wymaga specjalistycznego przygotowania zawodowego. Brak jednak przepisów, otwierających architektom krajobrazu drogę do uzyskiwania uprawnień zawodowych, co jest:

- po pierwsze, niekonstytucyjnym ograniczeniem prawa do wykonywania zawodu;
- po drugie, ograniczeniem w pełnym wykorzystywaniu kompetencji architektów krajobrazu do realizowania prac związanych z planowaniem i zarządzaniem krajobrazem.

## Podsumowanie

### Conclusion

Ochrona i kształtowanie krajobrazu nie zajmują należytego miejsca we współczesnej gospodarce

przestrzennej w Polsce. Architektura krajobrazu powinna uzyskać rangę nauki pomocniczej gospodarki przestrzennej.

Kształtowanie krajobrazu powinno być wpisane we wszelkie działania związane z zagospodarowaniem przestrzennym kraju. Wynika to m.in. z obowiązującej nas Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Kształtowanie krajobrazu powinno służyć ochronie zasobów przyrodniczych i kulturowych Ziemi. Obiekty architektury krajobrazu powinny być chronione na takich samych zasadach jak inne obiekty budowlane. W każdym projekcie planu regionalnego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i projekcie zagospodarowania terenu powinny być ujęte rozwiązania z zakresu ochrony i kształtowania krajobrazu. Nie doceniając możliwości, a także ograniczeń wynikających z funkcjonowania

przyrodniczego krajobrazu w efekcie tworzymy środowisko, które nas ogranicza. By temu zapobiec, konieczne jest nadanie odpowiedniej rangi planowaniu i projektowaniu krajobrazu. Do tak opracowywanych planów i projektów potrzebni są odpowiednio wykształceni projektanci. Należy dbać o wysoki poziom kształcenia architektów krajobrazu wypracowując standardy oceny przygotowania zawodowego absolwentów szkół architektury krajobrazu, łącznie z wprowadzeniem egzaminów państwowych. Dopiero tak ustanowione kryterium może dać podstawę do ubiegania się o uprawnienia zawodowe.

**Przemysław Wolski**

Katedra Architektury Krajobrazu  
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu  
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego  
Faculty of Horticulture and Landscape Architecture  
Department of Landscape Architecture  
Warsaw University of Life Sciences – SGGW

**Przypisy**

- <sup>1</sup> Europejska Konwencja Krajobrazowa. Florencja, 20.10.2000 r. (Dz. U. z dnia 29.01.2006 r.).
- <sup>2</sup> Chwalibóg K., Śmiechowski D. (red.), 2009, *Polska polityka architektoniczna. Polityka jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury*, Narodowe Centrum Kultury. Polska Rada Architektury, SARP, TUP. ISBN 978-8389200-49-8-1, Warszawa.
- <sup>3</sup> Definicja autora konsultowana z Aleksandrem Böhmem.
- <sup>4</sup> Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24.10.2005 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. z dnia 12.12.2005 r.).
- <sup>5</sup> KOWEZ i U 2009. Wyszukiwarka Szkół Zawodowych, pobrano: 23.06.2009 r., [http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj\\_sz](http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=szukaj_sz)
- <sup>6</sup> Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2006. Informator. Warszawa 2007.



Ryc. 5. Lokalizacje polskich uczelni wyższych kształcących na kierunku Architektury Krajobrazu w roku akademickim 2008/2009: ● studia inżynierskie i magisterskie; ○ studia inżynierskie  
1. Bielska Wyższa Szkoła im. J. Tyszkiewicza; 2. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; 3. Politechnika Białostocka; 4. Politechnika Krakowska; 5. Sopocka Szkoła Wyższa; 6. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego; 7. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie. Wydział Agrobiotechnologii; 8. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie. Wydział Ogrodnictwa; 9. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu; 10. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu; 11. Uniwersytet Rolniczy w Krakowie; 12. Uniwersytet Rzeszowski; 13. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; 14. Wszechnica Warmińska z siedzibą w Lidzbarku Warmińskim; 15. Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie. Wydział Architektury; 16. Wyższa Szkoła Zarządzania Środowiskiem w Tucholi; 17. Zachodniopomorski Uniwersytet Techniczny w Szczecinie.

Fig. 5. Location of Polish institutions of higher education with Landscape Architecture programmes: ● Engineer and Master programmes; ○ Engineer programmes

Lp. No.	Nazwa uczelni Name of higher education institution	Nazwa wydziału Name of faculty	Początek nauczania (rok) First course (year)	Liczba studentów Number of students							Typ studiów Type of studies
				Studia inżynierskie Engineer programme			Studia magisterskie Master programme			7. semestr 7th semester	
				1. i 2. semestr 1st and 2nd semesters	3. i 4. semestr 3rd and 4th semesters	5. i 6. semestr 5th and 6th semesters	1. semestr 1st semester	2. semestr 2nd semester	3. semestr 3rd semester		
1	Bielska Wyższa Szkoła im. J. Tyszkiewicza	Wydział Zarządzania i Informatyki	2006	33	29	-	-	-	-	studia stacjonarne	
				69	31	13	-	-	-	studia niestacjonarne	
2	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	2001	60	40	54	39	39	42	studia stacjonarne i niestacjonarne	
3	Politechnika Białostocka	Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska	2008	60	-	-	-	-	-	studia stacjonarne	
				33	-	-	-	-	-	studia niestacjonarne	
4	Politechnika Krakowska	Wydział Architektury	2001	80	68	54	54	50	50	studia stacjonarne	
5	Sopocka Szkoła Wyższa	Wydział Architektury	2007	51	-	-	-	-	-	studia stacjonarne	
				125	38	-	-	-	-	studia niestacjonarne	
6	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu	1930	81	81	76	66	88	80	studia stacjonarne	
				46	40	38	24	45	32	studia niestacjonarne	
7	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie	Wydział Agrobiotechnologii	2003	30	30	30	30	30	30	studia stacjonarne	
8		Wydział Ogrodniczy	2003	30	30	30	30	30	30	studia stacjonarne	
				90	60	-	-	-	-	studia stacjonarne	
9	Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu	Wydział Ogrodniczy	2007	45	60	-	-	-	-	studia niestacjonarne	
				30	30	30	30	-	-	studia poddyplomowe	

10	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji	2000	88	79	76	90	90	90	102	studia stacjonarne	
				75	47	38	42	-	-	studia niestacjonarne		
				11	-	-	-	-	-	studia podyplomowe		
11	Uniwersytet Rolniczy w Krakowie	Wydział Ogrodniczy	2009	Początek nauczania w roku akademickim 2009/2010							studia stacjonarne	
12	Uniwersytet Rzeszowski	Wydział Biologiczno-Rolniczy	2008	67	-	-	-	-	-	-	studia stacjonarne	
				30	-	-	-	-	-	studia niestacjonarne		
13	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa	2000	89	106	78	64	25	-	-	studia stacjonarne	
14	Wszelchnica Warmińska z siedzibą w Lidzbarku Warmińskim	Wydział Architektury Krajobrazu	2005	16	19	20	-	-	-	-	studia stacjonarne	
15	Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie	Wydział Architektury	1999	35	30	35	39	-	-	-	studia stacjonarne	
				90	70	34	28	-	-	studia niestacjonarne		
16	Wyższa Szkoła Zarządzania Środowiskiem w Tucholi	Wydział Inżynierii	2006	29	23	25	-	-	-	-	studia niestacjonarne	
17	Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie	Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa	2002	48	36	46	51	51	56	56	56	studia stacjonarne
				11	19	-	-	-	-	-	-	studia niestacjonarne
				30	30	-	-	-	-	-	-	studia podyplomowe